

En sjöman älskar havets våg

På vilka fartyg seglade mormors far? När gick han till sjöss egentligen? Hur var det med det där haveriet utanför Indonesien som det berättades om i släkten? I Kommerskollegiets arkiv på Riksarkivet eller genom sjömanshusarkiven kan man som släktforskare få hjälp att hitta uppgifter om sjöfolk.

Eva Johansson

Arbetade man till sjöss skedde en registrering på ett sjömanshus innan man fick mönstra ut på en båt. Syftet med inrättandet av sjömanshusen var att samla information om fartyg, redare och besättningsmän och att registren skulle ligga till grund för en understödsverksam-

het som gav pensionerade och yrkesskadade sjömän rätt till bidrag.

1748 inrättades ett sjömanshus i Stockholm, för sjömän från hela Sverige. Senare inrättades sjömanshus i Göteborg och i andra stapelstäder längs kusterna. Totalt har det funnits omkring 50 sjömanshus i landet.

Sjömanshusarkiven fram till 1969 finns på landsarkiven runt om i landet. Sjömanshusens arkiv är digitaliserade och finns sökbara på SVAR och ArkivDigital. Ett sjömanshusmuseum finns i Uddevalla.

1961 blev sjömanshusen en del av arbetsförmed-

Otto Holm föddes år 1894 i Elleholm. 1910 skrevs han in i Karlshamns sjömanshus. Under sina resor skrev han flitigt hem till föräldrarna, gärna på brevkort och meddelade nästa adress dit de kunde skicka sitt svar. Läs mer om Otto på sidan 33.

lingarna i hamnstäderna. 1969 tog AMS över registret och centraliserade det så att alla sjömän därefter registrerades i Centrala sjömansregistret i Göteborg. Dessa handlingar (från 1969) finns nu arkiverade på landsarkivet i Göteborg.

Civila och militära sjömän

Sjömanshusens rullor gäller de civila sjömännen i handelsflottan. Den här artikeln kommer i första hand beröra civila sjömän, men i slutet får du som vill forska på båtsmän och skeppsgossar, alltså militära sjömän, några tips på vägen.

Många som tillhörde den militära flottan valde att låta fotografera sig i sin stiliga sjömanskostym och i dag är det många som på grund av det felaktigt antar att de varit sjömän, vilket de förvisso var – men kanske inom det militära. Sjömanskostym hade bara de militära pojkarna till sjöss, båtsmän och skeppsgossar. Aldrig de civila i handelsflottan.

Anledningen till att det är viktigt att göra skillnad är att de civila och militära sjömännen är att de återfinns i helt olika källor.

Nyckeln - Sjömansregistret

Så åter till hur du hittar civila sjömän i källorna. Bland sjömanshusens handlingar finns register över sjömännen och sedan rullor

för varje fartyg de arbetade på.

Det är i sjömanshusens inskrivningsregister man bör börja. Registren har lite olika benämningar – Riksarkivet kallar det tjänstgöringsmatrikel och ArkivDigital kallar det Register över fartygsbefälhavare och sjöfolk.

Något som kan göra det knepigt att hitta en sjöman som skrevs in innan 1911 är att det inte är säkert att denne registrerades på sjömanshuset närmast hemorten. Den första registreringen skedde oftast i den hamnstad där man först mönstrade på ett fartyg. Från och med 1911 skulle alla sjömän registreras på det sjömanshus som var närmast folkbokföringsorten.

Men har man tur kan man ibland hitta inskrivningsnumret i anmärkningskolumnen i husförhörslängden eller församlingsboken. Sjömannen fick nämligen vid inskrivningen ett eget nummer, som sedan fungerade som referens även i andra dokument. Numret följde med så länge man arbetade till sjöss. I registren hittar man hänvisningar om var i rullorna man hittar uppgifter om sjömannens tjänstgöring.

Informationsrika källor

I sjömanshusens inskrivningsregister antecknades sjömannens personuppgifter, men också behörighet

och sjötid. I en kolumn finns noteringar om varje på- och avmönstring inom sjömanshusets distrikt. I en annan kolumn noteras av- och påmönstring i annat distrikt eller via konsulat utomlands. Då är noteringarna siffror med hänvisning till rapporter från dessa distrikt eller konsulat.

På bilderna 1 och 2 kan du se hur inskrivningsregistret är nyckeln till övriga dokument. Både inskrivningsregister och påmönstringsrullor är informationsrika källor och kan faktiskt innehålla oväntade upplysningar. I det här fallet är det sjömannen Bernhard Carlsson som har fått utgöra exemplet och i inskrivningsregistret från Sjömanshuset i Karlskrona (DId:17, 1898-1908) får vi förutom en hel rad upplysningar om hans tjänstgöring till sjöss oväntad information om hans hemadress. (Se den svaga blyertsanteckningen under hans namn på bild 1). Anteckningarna om årtal längst till höger i bilden är hans påmönstringar på olika båtar. Bild nummer två är en del av påmönstringsrullan som ger mer information om båten han mönstrade på samt information om Bernhards befattning och lön. Namnet är mycket ottydligt, men genom att kontrollera hans födelseår och datumet han mönstrade på vet vi att det är han.

Bilder från Sveriges Sjömanshusmuseum.

13	1901	4	Carl Carlsson var stadsfoged i Norrmalm färginnse F 32 1905	Stadsförsamlingen i Carlskrona		
14	1901	15/5	3 Carlsson Carl Fredrik Bernby 1884 20/4 Norrmalm färginnse F 61 1905 Inskrivningsnum 42 2/16	32v N:40 pag 1044 Stadsförsamlingen i Carlskrona 12v N:54	Mr Carlsson Litus Pettersson	1902 pag 17, 1903 pag 25, 1904 pag 31, 1905 pag 17, 1906 pag 1, 18: 37, 19: 139
	1899	13/5	4 Christoffersson Carl Oskar 1881 5/7 Norrmalm färginnse	N:51 Mellanparten Lüterby	Chr Oskar A Brönnerstedt	1900 pag 1

1

Mönstring af besättningen å Skonstevan Carl om 39,27 ton				hemmahörande i Fortuna osv			
Fartygets redare: P Larsson				Fartygets sjömansrulla utfärdad			
Carri krona	14/02	Andersson C	18769	Glumlöf Malmoch Lan gift	Lands krona 233 L.T.	O. Refsnöfve Oer	kr 50
d	d	Larsson P	187067	Bärslaf Glumlöf Malmoch Lan ag	d 197 d	d Beckman	.. 80
d	1972	Carlsson B	18784	Carlskrona	Carri krona 3 d	d Gust	.. 18

2

Besättningen

I den civila handelsflottan hade varje fartyg befäl och manskap. Befälet bestod av kaptenen och styrmännen, senare också maskinchefer. I manskapet fanns jungmän, lättmatrosor och matrosor. När vi fick ångfartyg och moderna fartyg tillkom en rad yrken på maskinsidan. Dessutom fanns ofta kock eller kocka, kanske en stuart (chef över köket) och senare på 1900-talet också telegrafister.

I påmönstringsloggare och sjömansrullor noteras besättningen ofta i en hierarkisk ordning med befäl överst och manskapet nedanför. I vissa av dokumenten framgår också sjömannens lön.

Det var bara männen som registrerades hos sjömanshusen, först 1934 började man registrera kvinnor. Kvinnorna finns däremot med i sjömansrullan för fartyget. Det var en hel del kvinnor som arbetade till

sjöns redan kring förra sekelskiftet, till exempel som kocka ombord.

I de lokala sjömanshusens uppgift ingick från 1848 att göra en lista över fartygets bemanning, alla som arbetade ombord. Listan skulle göras innan fartyget lämnade den sista svenska hamnen före en resa till en utrikes hamn. Där skulle listan visas upp för konsulatet och sedan för magistraten vid återkomsten till svensk hamn. Om inte alla på listan fanns med ombord kunde befälhavaren bestraffas. Att upprätta listan kallades mönstring. 1841 utökades mönstringslistan med fler uppgifter om varje sjöman och kallades nu sjömansrulla. Varje fartyg skulle ha en sjömansrulla, den skulle alltid vara aktuell, och reviderades efter varje av- och påmönstring. Först krävdes rulla bara för utrikes fart, men sedan också för inrikes fart. Mindre fartyg i inrikes fart hade en så kallad manskapsförteckning.

I rullan finns uppgifter om sjömannens namn, födelsetid, födelseort, kyrkobokföringsort, sjömanshus och inskrivningsnummer, påmönstringsort och -tid, förhyrningstid (resans omfattning), befattning ombord, behörighetsbevis (om det finns), löneuppgift, avmönstringsort och -tid samt anledning, hyresavgift och den avmönstrades kvittens.

Då sjömansrullan följde med fartyget runt om i världen innehåller den ofta stämplat från olika konsulat. Befälhavaren skrev dessutom in alla uppgifter kring det som hände sjömännen under resan.

Sjömansrullorna före 1900 kan vara spridda på många olika sjömanshus. Rullor utfärdades den 1 januari 1900 eller senare förvaras i det sjömanshusarkiv inom vars distrikt fartyget varit hemmahörande när rullan utfärdades.

Handlingar ur Sjömanshuset i Karskrona från ArkivDigital. Bild 1 är en detalj ur inskrivningsregistret, notera att Bernard Carlssons hemadress står angiven svagt i blyerts under hans vämpliktsnummer i den fjärde kolumnen. Bild nummer två är en detalj ur påmönstringsrullan för hans första resa, hans befattning var kock och lönen 18 kronor.

KÄLLA: DID:17, 1898-1908 OCH DIA:10 (1902-196), ARKIVDIGITAL

Sjömansrullan.

I sjömanshusens uppgift ingick från 1848 att göra en lista över fartygets bemanning, alla som arbetade ombord. Varje fartyg skulle ha en sjömansrulla, den skulle alltid vara aktuell, och reviderades efter varje av- och påmönstring.

KÄLLA: ARKIV DIGITAL, SJÖMANSHUSET I KARLSHAMN EIIIA 15 0610-0000

Sjömansrulla för Svenska handelsfartyget S 1

utfärdad af Sjömanshuset i Karlshamn gällande för svensk flagg

Emellan befälhavaren N. Thorsen och besättning Ellis Andersson 1877 nylistad, hemma i Svenska vidare efter ordres, är införd 1877 sjömanshuset öfverenskommet, att anordnade sjöman namn utsatta lever, skola, med de i Sjölagen medgifna förbehåll, vara berörda fartyg följaktligen under d 1877 samt besättningen bli iakttaga alla de jemlikt Sjölagen och gällande författningar sjöfolk åläggande skyldigheter och särskildt d

Allmänna Stadgar:

- 1o) Att inom två dygn efter påmönstring, såväl dervid ej anordnade skolor, inställa sig till förmån för ombord & fartyg
- 2o) Att i tjänsten ställa sig till möten och öfverenskomna best. af fartygets befäl såsom följande:
- 3o) Att både i hemmet och till sjöss på det sorgfälligaste vånda fartyg och gods, vare sig natt eller dag, såväl på eller till höfden
- 4o) Att under den tid, fartyget utlöpar, såväl under hvad föreståndning som helst, hålla fartyget för sig på
- 5o) Att erindra den skada, som genom fel eller öfverenskommer, i ett eller annat fall, redovisat eller annan tillräckligt

Anmärkning: För vil påbudsstycke samt föreståndning emellan befälhavaren och besättningen eller någon annan tillräckligt, dels skolor som till följande.

16. Värdareföreläsningarna för sjömanshuset i Karlshamn

På- och avmönstringstid	Fartygsnamn	Fartygsnr.	Fartygsbesättning %	Kyrkansfartygsbesättning %	Inskrivna till sjömanshuset	Namn i listan	År	Antal dagar	Andra för nämnd	Förbehåll samt teckning	Antal dagar
1877	Skjold	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	Buchanan	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	Rosendal	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	Mars	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	Sjöman	61	61	61	61	61	61	61	61	61	61
		57	57	57	57	57	57	57	57	57	57
		60	60	60	60	60	60	60	60	60	60

Uppgjord under uppgift under aflytt till England
 Karlshamns Sjömanshus den 11 Maj 1877.
 A. Sjömanshusets vägnar
 C. Sjöman
 C. Sjöman
 C. Sjöman

265
 Succedat i Successione huius Consolato
 Carolus Magnus
 Succedat i Successione huius Consolato
 Carolus Magnus
 Succedat i Successione huius Consolato
 Carolus Magnus

På- och avmönstringsloggare

På sjömanshusen fördes även loggare över sjömannens på- och avmönstringar inom det egna distriktet. De fördes i kronologisk ordning och varje fartyg för sig. Detta upphörde 1961.

Uppgifterna i loggarna baseras på sjömansrullorna, och det kan ibland förekomma fel, precis som andra uppgifter som är avskrivna från ett original. Via loggarna kan man få fram uppgifter ur sjömansrullorna och sedan gå till originalkällan.

Varje sjöman fick dessutom en

sjöfartsbok. Från 1871 registrerades sjömannens alla fartygstjänstgöringar i denna. Via den är det möjligt att följa en enskild sjömans resor från början till slut, på olika fartyg och mellan påmönstrings- och avmönstringshamn. I sjöfartsboken finns också sjömannens signalement.

Sjöfartsboken var den enskilde sjömannens egendom.

Redare och fartyg

Har du en befälhavare eller en redare i din släkt ska du söka i Han-

delsflottans årsberättelser som finns i Kommerskollegiets arkiv hos Riksarkivet. I årsberättelserna finns uppgifter om vilka som ägde fartyg på en ort, vad fartygen hette och vem som var befälhavare.

Fribrev krävdes förr för att få fri lejd från pirater ute på haven och via fribrev i arkivet kan man följa ett fartygs resor. Här framgår också vem som är befälhavare och vem som äger fartyget. Fribreven är numrerade och registrerade.

Söker man efter uppgifter om

Sjömännen Holm i källorna

Josefine Nilsson är inte bara porträttentusiast och en flitig bidragare till Porträttfynd – hon har även en hel rad spännande sjömän i släkten. Det här berättar hon om några av dem:

Porträtt fr. v: John Holm, John med handen på sin sons axel och Otto Holm.

John Holm

Han föddes med namnet John Jönsson i Letesmåla, Asarum 1832. När han blev båtsman (nummer 239) flyttade han till båtsmanstorp No 13 i Elleholm 1851. Där övertog han torpet av förra båtsmannen Ola Holm som dog 1851, 44 år gammal. John övertog i samband med flytten även sin föregångares namn - Holm.

Han gifte sig med Hanna Johansdotter (1824-1905) som var född i Elleholm. Någon gång mellan 1861-1865 skrevs han som avskedad.

1861 hade han och Hanna hunnit få sina fyra barn. Carolina 1853-1932, Gustaf 1855-1947, Johan 1858-1940 och Johanna 1861-1927.

John ansökte om bevis till sjömanshus den 14 april 1872. Den 22 december 1880 dog han av gula febern i Rio de Janeiro i Brasilien och begravdes där. Hustrun flyttade in hos sonen Gustav som var nygift 1880 och levde där till sin död 1905. 25 år var hon inneboende hos sin son och sonhustru.

Ingen av Johns barn kom att bli sjömän. Men tydligen fanns ändå sjön i blodet för bland barnbarnen Holm var det flera stycken som valde det yrket.

Det finns ett underbart kort till på John - taget i Danmark. Han sitter bakom och håller handen på sin son Johans axel.

Otto Holm

Otto skrevs in i Karlshamns sjömanshus den 21 april 1910, ett år efter konfirmationen. Vid 15 års ålder beskrivs han som 1,54 meter lång, med rödbrunt hår och

blå ögon. Han fick nummer 4121 vid inskrivningen.

Han hade tre bröder och en syster från Elleholm. De var John Holms barnbarn och alla syskonen hade en koppling till sjön.

Otto verkar ha gjort värnplikten i flottan med nr F21 220/15 Enligt Elleholm All:2 sid 64.

Brodern Julius Holm (1881-1939) blev sjökaptan. Under sin sista resa insjuknade han och avled på Medelhavet.

System Anna Holm (1884-1981) blev riktigt gammal. Att fotografier och vykort finns bevarade kan bero på att Anna Holm aldrig gifte sig utan efter att ha varit hushållerska på några gods i Södermanland återvände hon hem och tog hand om sina gamla föräldrar. Hennes far blev 92 år och själv blev hon 95 år.

Otto dog någon gång mellan den 6 april och den 21 augusti 1920. Han omkom genom drunkning vid fartygsförlisning med man och allt. Dödsplatsen anges som "å sjöresa mellan Nantes och Hampton Roads."

Dödsanmälan kom från konsulatet i Kristiansund gn Stat. Controllbyrå 29/11 1920.

Hampton Roads ligger i Sydöstra Virginia och är känt för sin isfria naturliga hamn. Nantes ligger i Frankrike en bit upp för Loirefloden som mynnar i Biscayabukten. Kristiansund ligger i Norge.

I släkten sägs det att fartyget förläste genom minsprängning. Det var kort efter första världskriget och många minor fanns säkert kvar i vattnen utanför Nantes vid Biscayabukten och söder om England och Irland.

Johan Damström

Johan Damström (1889-1969) var sjökaptten. Under första världskriget var han med om en förlisning, men räddades efter över ett dygn i vattnet. Han hade en syster Ida som gifte sig med Julius Holm som var storebror till Otto Holm (beskriven på föregående sida). Johan gjorde värnplikten i flottan med nr F8 212/08 Han skrevs in i Helsingborgs sjömanshus med nr 521/07 enligt Raus Alla:11 sid 1499.

Både Johan och hans bror Julius seglade mycket mellan England och Frankrike under tiden för det första världskriget och en dag fick familjen veta att Johan dagen innan hade plockats upp i Engelska kanalen. Där hade han legat i vattnet i över ett dygn och flutit på en plank, efter att hans båt sänkts av en ubåt. Han höll på att bli tokig av törst och hade kämpat mot önskan att dricka av saltvattnet. Men ett par timmar efter soluppgången hade en stor vattenmelon (!) kommit flytandes mot honom

och på det sättet hade han lyckats få i sig lite vätska. Slutligen hade en engelsk båt fått syn på honom och plockat upp honom. Skadorna han fått när båten sprängdes gav honom tursamt nog inga men för livet.

- Josefine Nilsson

Johan till vänster med apa i famnen.

vissa fartyg är det bra att veta dess registreringsnummer och signalbokstäver. I Sveriges Skeppslista hos Riksarkivet kan man identifiera ett fartyg utifrån dess hemmahamn. Bland arkivdokumenten finns till exempel uppgifter om befälhavarens sjökaptensbrev och utbildning, och sjöförklaringar efter olyckor.

Stöter du på ordet kofferdikaptten så innebär det kaptten på ett handelsfartyg och alltså inte i flottan.

Mer om fartyg

Mellan 1891 och 1976 fanns totalt 11606 fartyg registrerade i den svenska handelsflottan. Varje fartyg har ett unikt registreringsnummer och en unik kombination av fyra signalbokstäver.

Alla fartyg finns från och med 1908 registrerade i Svensk Skeppslista, tryckta som böcker. Alla världens fartyg från 1800-talet och framåt finns registrerade i Lloyds skeppsregister, sökbara på internet. Klubb Maritim är en förening för båtologer, det vill säga intresse-

rade av sjöfartskultur och fartygs-historia. På föreningens hemsida www.klubbmaritim.com finns undersidan Efterlysningen där man kan efterlysa uppgifter och bilder på fartyg. Här finns efterlysningar från många släktforskare. Har man tur finns det en båtolog som kan bistå med uppgifter.

På internet finns hemsidan *Fakta om fartyg* på www.faktaomfartyg.se med uppgifter om och bilder på många svenska fartyg i handelsflottan från cirka förra sekelskiftet och framåt. Den drivs av båtologen Mikael Asklander som här har samlat all denna information.

På många museer finns så kallade kaptentavlor, tavlor som målades av konstnärer i hamn och såldes till kaptenen ombord. De var autentiska och visade fartyget precis som det var.

Militära sjömän

Hur man forskar på sjömän inom den militära flottan är egentligen en helt annan historia. Militära sjömän, båtsmän, hittar man i generalmönst-

ringsrullorna på Krigsarkivet.

Ett kapitel i handboken Soldatforska!, utgiven av Sveriges Släktforskarförbund, skriver författaren Lars Ericson Wolke om hur man forskar på militära sjömän.

Här gäller det att till att börja med ta reda på vilket båtsmanskompani som kan tänkas ha rekryterat personen som eftersöks. Det kan man göra med hjälp av Grills Statistiskt sammandrag af Svenska indelningsverket som bland annat har utgetts som cd-skiva (som säljs i Rötterbokhandeln).

Sedan är det bara att börja leta bland Krigsarkivets handlingar.

Källor:

Sjömanshusmuseet i Uddevalla, Riksarkivet, Soldatforska! och Anders Berg från Figeholm. Arkivhandlingar från Arkiv Digital.

